

ENDER ARAT

**TÜRKLERE
GÜVENDİLER**

Tarih Boyunca
Türk Topraklarına Sığınanlar

 *Kitabevi*
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 90

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı
Çağlar Yalçın

Yayına Hazırlayan
Nevin Azakoğlu

Birinci baskı: Ocak 2016, İstanbul
Genişletilmiş İkinci baskı: Nisan 2017, İstanbul
Genişletilmiş Üçüncü baskı: Şubat 2020, İstanbul

Boyutlar: 16,5 x 23 cm
Sayfa sayısı: 480

ISBN: 978-605-4534-83-8

Baskı ve cilt
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
+90 (212) 496 11 11
Sertifika no: 44066

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
Sertifika No: 17618

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86
GSM: 0530 370 74 11
www.tarihcikitabevi.com
info@tarihcikitabevi.com

 tarihcikitabevi

 TarihciKitabevi

 tarihcikitabevi

İÇİNDEKİLER

3. BASKI İÇİN ÖNSÖZ	15
2. BASKI İÇİN ÖNSÖZ	17
SUNUŞ	19

MACARLAR27

İmre Thököly, İlona Zrinyi, 1705'de Thököly'nin maiyetindekiler, Szantolu Janos Komaromi, Gaspar Papay, Zsigmond Szöllösy, XVIII. yüzyıl Macar mültecileri, Kuruc dönemi, II Ferenc Rakoczi, Jozsef Rakoczi, György Rakoczi, Mikes Kelemen, Kont Miklos Bercsenyi, Kont Mihaly Csaky, Kont Antal Esterhazy, Dr. Jacob Ambrus Lang, Janos Papai, XIX. yüzyıl Macar mültecileri, Kossuth dönemi, Kossuth Lajos, Kont Gyula Andrassy, Janos Balogh, Janos Bangya, Laszlo Berzenczey, Karoly Eberhardt, Gabor Egressy, Janos Fiala, Gusztav Adolf Fritsch, Richard Guyon, György Kmety, Josef Kohlman (Kolliman), Ede Lörödy, Antal Schneider, Lanos Spleny, Maximilian Stein, Daniel Szilagyi, Ferenc Szöllösy Nagy, Lajos Tköry, August Ludwig Wepler, György Divitsek, Janos Derecskei, Adolf (Sandor) Farkas, Karl Eduard Hammerschmidt, (Abdullah Bey), İmre Cseh, Pal Jaszich (Jasits), Jozsef Scheidenberg, Sandor Veres, Jozsef (Elesdi) Vesselenyi, Jozsef Varady, Gabor Egressy, Bertalan Szemere, Lazar Meszaros, II. Dünya Savaşı sırasında Budapeşte'deki Türkiye Büyükelçiliği'ne sığınan Macarlar, Tibor Peterfi, Philipp Schwartz, Andreas Bertolan Schwartz, Prof. Halasi-Khun, II. Dünya Savaşı sırasında Budapeşte Türkiye Büyükelçiliği'ne sığınan Macarlar, Miklos Kallay, 1956 Ayaklanması sonrası Türkiye'ye sığınan Macarlar.

TÜRKLERİN XIX. VE XX. YÜZYILLARDA İŞGAL ALTINDAKİ POLONYALILARA UZATTIĞI

YARDIM ELİ..... 91

Abdülkerim Paşa, Tomasz Bartmanski, Jozef Zachariasz Bem, Ryszard Berwinski, Konstantin Borzecki, Alfred Bilinsky, Adolf Biskupski, Feliks Klemens Breanski, Karol Brzozowski, Boguslawski, Roman Bojanowski ve Wincenty Bojanowski, Piotr Bonkovski, Ludwik Borowicz, Ludwik Bystrzonowski, August Cieszkowski Stnislaw Poray Chlebowski, StnislawPoray Chlebowski, Wojciech Chranowski, A. Czarniecki, Prens Wladyslaw Czartoryski, Michal Czaykowski, Adam Czajkowski, Wladyslaw Czajkowski, Prens Czetwertynski, Henri Dembiski, Dr. Adam Dobrowolski, J. E. Dobrowolski, Dobrudzki, Stanislaw Drozdowski, Wladyslaw Englert, Jan Aleksander Fredro, Freund, Gerlicz, Kazimierz Gordon, Jan Goscimski, Stanislaw Grabowski, Jozef Adam Grekowich, Dr. Rudolf Gutowski, A. Hoszowski, Antoni Aleksander İlinski, Dr. Iinicki, Wladyslaw Koscielski, Dr. Wladyslaw Jablonowski, Jozef Jagmin, Jakubowski, J. Jankowski, W. Jaraczewski, Wladyslaw Jordan, Zygmunt Jordan, Karol Kaczanowski, Kaneli, Dr. J. Karlinski, Konnarski, Wladyslaw Kossak, İldefons Kossilowski, Dr. Wlodzimierz Kozłowski, Kowalenk Kowalewski, Kuczowski, Dr. August Kwasnicki, Stefan Lanckoronski-Pracki, Edward Lange, Marian Laniewicz, Teofil Lapinski, Aleksander Laski, Lisikiewicz, E. Lochhman, Luboradzki, Adam Mickiewicz, Miziewicz, Jan Nepomucen Mlodecki, Dr. Wladyslaw Pieniasek, Baltazar Piotrowski, Wladyslaw Poninski, Prorok, Pruski, Walerian Przewloczki, Pulawski, Josef Purzycki, Benedykt Rahoza, Rajska, Wincenty Rawcki, General Ludomil Rayski, Teodor Rayski, Julian Konstanty Ordon, Dr. Tadeusz Orzechowski-Oksza, Maurycy Michal Ostoja-Chodylski, Ludwik Monastryski-Sas, Wincenty Slubicki, Michal Sokolnicki, Franciszek Sokulski, Piotr Suchodolski, W. Szoldrski, Dr. Ludwik Szpaczek, August Szulc, Tabaczynski, Wladyslaw Towarnicki, W. Unrug, W. Unrug, Antoni Wieruski, Tomasz Wierzybicki, Wolski, Janusz Woronicz, Wojcik, Jozef Wysocki, Zaboriski, Wladyslaw Zamoyski, Dionizy Zarzycki, Dr. Zebrowski, Franciszek Zima, Artur Zimmerman, Aleksander Zwierzchowski

ADAMPOL-POLONEZKÖY..... 129

İSVEÇ KRALI XII. KARL-DEMİRBAŞ ŞARL 133

MUSEVİLER..... 136

400. yıldönümünde padişaha gönderilen dilekçe, Mesilla Hadaşa Çiftliği, Türkiye'nin Nazi zulmünden kaçan Yahudilere kucak açması ve Struma Olayı, 222 Transport Olayı, Papa XXIII. John-Angelo Guiseppe Roncalli, 500. Yıl Vakfı ve Türk Musevileri Müzesi, II. Dünya Savaşı sırasında Musevilere yardım eden Türk diplomatlar

ALMANLAR..... 162

Almanya'da Hitler'in iktidara gelişi ve Nazi uygulamaları, Almanya'yı ilk terkedener: Bilim adamları, Einstein'ın Türk hükümetine gönderdiği mektup, göçmen profesörler ve çalışma alanları: Licco Amar, Heinz Anstock, Fritz Arndt, Ernst Von Aster, Erich Auerbach, Fritz Baade, Rudolf Belling, Cornelius Bischoff, Frederick Simon Bodenheimer, Clemens Emile Bosch, Theodor Helmuth Bossert, Hugo Braun, Leo Brauner, Friedrich Breusch, Dr. Erika Bruck, Rosemarie Heyd-Burkart, Peter Calvi, Ernst Wolfgang Caspari, Harry Dember, Friedrich Dessauer, Wolfram Eberhard, Carl Ebert, Albert Eckstein, Erna Eckstein-Schlossman, Alfred Frank Erich, Erwin Findlay Freundlich, Traugott Fuchs, Gustav Gassner, Otto Gerngross, Wolfgang Gleisberg, Walter Gottschalk, Hans Gustav Güterbock, Felix Hauowitz, Karl Heckmann, Alfred Heilbronn, Karl Hellmann, Ernst Edward Hirsch, Julius Hirsch, Paul Hindemith, Susanne Hoffmann, Richard Honig, Joseph Igersheimer, Alfred Isaac, Alfred Kantorowicz, Gerhard Kessler, Max Klein ve karısı Steffi Klein, Kurt Kosswig, Walter Kranz, Fritz Kraus, Peter Ladewig, Benno Landsberger, August Laquer, Kurt Laqueur, Bernhard Lichtenberger, Wilhelm Liepmann, Grete Lindenbaum, Kurt Lion, Werner Lipschitz, Lotte Loewe, Ewald Loewenthal, Karl Loewenthal, Herbert Louis, Hans Marchand, Alfred Marchionini, Günter Martiny, Eduard Otto Melchior, Hubert Melzig, Karl Heinrich Menges, Max Meyer, Clemens Moller, Fritz Neumark, Andre Neville, Rudolf Nissen, Siegfried Oberndorfer, Gustaf Oelsner, Berta Ottenstein, Max Pfannenstiel, Wilhelm Prager, Dr. Ernst Praetorius, Paul Pulewka, Hans Reichenbach, Ernst Reuter, Hellmut Ritter, Georg Rohde, Harry Rosenbaum, Hans Rosenberg, Thomas Royds, Wilhelm Ropke, Walter Ruben, Alexander Rüstow, Ludwig Schnee, Wolfgang Schocken, Alfred Schüncking, Wilhelm Schütte, Walter Schlösinger, Friedrich Schönfeld, F. Ernet Silberknof, Leo Spitzer, Kurt Steinitz, Walter Stephan, Karl Steurwald, Bruno Taut, Erich Uhlmann, Arthur R. Von Hippel, Richard Edler Von Mises, Robert Vorhoelzer, Martin Wagner, Carl Weisglass, Hans Wilbrandt, Adolf Winkler, Egon Winter, Hans Winterstein, Nikolaus Wolodkewisch, David Zirkin, Eduard K. Zuckmayer

“YAHUDİ SOYKIRIMI”NA SUÇ ORTAĞI ARAMA GAYRETLERİ 257**AVUSTURYALILAR..... 262**

Joseph Dobretsberger, Franz Doppler, Herbert Eichholzer, Richard Edler von Mises, Hil-da Geiringer (von Mises), Philipp Gross, Clemens Holzmeister, Fritz Kraus, Wilhelm Peters, Walter Reininger, Margarethe Reininger, Margarete Schutte-Lihotzky, Max Sgalitzer, Dr. Joseph Stummvoll, Andreas Tietze, Martin Wagner, Karlo De Kotzi.

FRANSIZLAR..... 276

Comte de Bonneval, Leopold Levy, II. Dünya Savaşı'nda İskenderun'a sığınan Fransız savaş gemileri, Alphonse de Lamartine

TÜRKİYE'DEKİ İTALYA..... 281

ESTONYALILAR..... 286

İSPANYOLLAR 288

RUSLAR..... 292

Don ya da Nekrasov Kossakları, Zaporojye Kosakları, Malakanlar, Beyaz Ruslar, birinci dalga mülteci akını, ikinci dalga mülteci akını, Şile Olayı, üçüncü dalga mülteci akını, Beyaz Rusların İstanbul'da sosyal ve kültürel hayata etkileri, Nikola Kalmikof-Naci Kalmukoğlu, George Karpovitch-Karpiç, Serj Homyak-Süreyya, Baba Jorj, Michel Rottenberg-Erol Güney, General Pyotr Nikolayeviç Vrangel, General Abatsiyev Dmitri Konstantinoviç, General Averyanov Pyotr İvanoviç, General Amilahvari Givi İvanoviç, General Anguladze Georgi Bejanoviç, General Berhman Nikolay Eduardoviç, General Bolhovitnikov Leonid Mitrofanoviç, General Yuzefoviç Yakov Davidoviç, Prof. Bunatyan Mentor Abramoviç, Hekim Ağacanyan Garabet Sarkisoviç, General Pavloviç Alexandr Kutepov, Yakov Aleksandroviç Slaşov, İvan Andriyanov, Akim Tamiroff, Olga Çekova, İvan Mozhukhin, Gheorghi Kirpichev-Boksör Kirpit, Alexandre Holyavkin-Valentin Holyavkin, Rus Şoförler Kulübü, Vladimir Petroviç Smirnoff, Nadejna Vasilyevna Plevitskaya, Aleksandr Nikolayeviç Vertinski, Nikolay Agnivitsev, Arkadiy Timofeyeviç Averçenko, Nikolay Nikolayeviç Çebişev, Pavel Çelişev, fotoğrafçı Jules Kanzler, Beyaz Rus balerininler, Lydia Krassa Arzumanova, Krioukovsky Triosu, Barones Valentine Taskin, Prof. Dr. Jak Deleon, Natasha Khomiakova Deleon, Leonid Senkopopowsky, İrina Baydak, Robert Kolej'de Beyaz Ruslar, Nikolai Gheorghievich Timçenko, Prokofy Evstafiyevich Slita, İraida Barry, Krasosvsky Ailesi, Shuvaloff Ailesi, P. A. E. Fukaraperver Derneği, İosif Vissariyonoviç Çugaşvili-Josef Stalin, Troçki-Leon Davidoviç Bronstein

ARNAVUTLAR..... 348

Arnavut Abdurahman Abdi Paşa, Şemsettin Sami, Tepedelenli Ali Paşa, İbrahim Temo, Luca Zigoris

KIRIM TATARLARI 354

Ayaz İhsaki, Yusuf Akçura, Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat

ÇERKESLER..... 364

Şeyh Şamil

ABHAZALAR 367

ROMEN MÜLTECİLER 369

Jean Miclesco

BULGARLAR	371
Ekzarh I. Yosif, Simeon Trayçev Radev, George P. Kostandov, Sütçü Boris, Pando Amca	
GÜRCÜLER	376
Giorgi Saakadze, I. Teimuraz, İmereti kralı II. Solomon, Kraliçe Sopia	
AZERİLER	379
Mehmet Emin Resulzade, Ahmet Ağaoglu, Behbud Han Cevanşir	
HİNDİSTAN	383
Baysungur Mirza	
İRANLILAR	384
Ahmed Han, Horasan hükümdarı Mehmed Han, Hacı Hüdaverdi Ağa, Mülküm Han, Seyid Cemalettin Muhammed Afgani, Melik Mansur, Selmas ahalisi, İmam Humeyni, Humeyni rejiminden kaçan İranlılar,	
SUUDİ ARABİSTAN ,.....	390
Abdulaziz İbnu'r-Reşit'in küçük oğlu Suud	
KAZAKLAR	391
AFGANİSTAN BÖLGESİNDEN GELENLER	392
Buhara emiri Alim Han, Mehmet Azim Han, Mahmud Tarzi, Doç. Dr. Ahmet Kasım Han, Sovyet işgali sonucu gelen Afganlar, Ceylanpınar'a yerleşen Özbek asıllı Afgan göçmenler, Rahman Kul Han ile gelen Kırgızlar, Gaziantep'te yaşayan Afgan Türkleri, Antakya'nın Ovakent beldesine yerleştirilen Özbekler	
CEZAYİRLİLER	402
Emir Abdulkadir, Cezayirli Mehmet Efendi	
TUNUSLULAR	405
Ali Bin Halife ve Hüseyin Bin Mus'ı	
MORİTANYALILAR	406

BOŞNAKLAR.....	407
1879-1912 göçü, soykırım sonucu Türkiye'ye sığınanlar	
KARADAĞLILAR	412
HİRİSTİYAN TOPLULUKLAR VE SIRPLAR	414
Josip Broz Tito, Frayo Rakoci ve Velena Zrinski	
YUNANLILAR	417
Filip Lenas, Harry Lenas	
IRAK'TAN KAÇAN KÜRTLER.....	422
Tarık El-Haşimi	
SURİYE'DEN KAÇANLAR	427
Arap Baharı, Arap Baharı'nın Suriye'ye yansması, Türkiye kapılarını ardına kadar açıyor, Muhammed Ahmed Faris	
EZİDİLER	440
ÇİNGENELER / ROMANLAR	442
SRI LANKA'DAN GELEN TAMİLLİ MÜLTECİLER	445
AFRİKALILAR	447
ABD'DE İRKÇILIKTAN KAÇAN JAMES BALDWIN	449
BİTİRİRKEN	451
DİPNOTLAR	459
DİZİN	473

3. BASKI İÇİN ÖNSÖZ

Kitabın ikinci baskısı da kısa zamanda tükendi. Okuyucuların bu yoğun ilgisi, bazı ilavelerle üçüncü baskıyı yapma cesareti verdi.

Bu baskıda, önemli bir eksiklik olarak gördüğümüz, Bulgarları ve Afrikalıları ilave ettik. Amerikalı yazar James Baldwin'e, Ermeni teröristin İstanbul'da şehit ettiği Azeri Bedhud Han Cevanşir'e, Türkiye'nin ilk üç kadın heykeltraşından biri olan İraida Barry'e, Tataristan'ın bilim adamları Ayaz İhsaki, Yusuf Akçura, Prof. Dr. Reşit Ahmet Arat'a ve yeni tesbit ettiğimiz bazı önemli Macar kahramanlara yer verdik.

Suriye'de devam eden çatışmalar nedeniyle insanların göçü kesilmedi. Resmî verilere göre, 2019 Aralık ayı itibarıyla ülkemizde 3.691.000 Suriyeli sığınmacı geçici koruma altında bulunuyor. 110 bin Suriyeli vatandaşlığa alınmış, 100 bin kişi ise geçici ikamet müsaadesiyle kalıyor. Henüz kayda alınmamışların sayısı ise 50 bin dolayında tahmin ediliyor. Günde ortalama 400 Suriyeli bebek dünyaya geliyor. Buna mukabil, memleketlerine geri dönen Suriyelilerin sayısı 330 bin olarak açıklandı. Bu verilere göre 2019 yılı sonu itibarıyla ülkemizdeki Suriyeli sığınmacıların toplam sayısı 5 milyona ulaşmış durumda, 6 milyonu geçti diyenler var.

Rusya destekli Esad rejiminin 2019 Kasım ayında İdlib'in güneydoğusuna yönelik yoğun saldırıları sonucu 225 bin sivil Suriyeli Türkiye'nin sınır hattına yakın bölgelere göç etti. Yılın son günlerinde Esad güçleri saldırılarını daha da arttırınca evlerini terk eden Suriyeliler eşyaları yüklü araç konvoylarıyla Türkiye sınırına yakın bölgelere, tercihen terörden arındırılmış Fırat Kalkanı ile Zeytin Dalı bölgelerine kaçmaya başladı. Birleşmiş Milletler Suriye Krizi Bölgesel Koordinatörü 2 milyon daha göçmenin Türkiye'ye gelme ihtimalinden söz ediyor.

Yoksul ülkelerdeki çatışmalardan kaçan göçmenlerin fitratında kalıcılık olduğu biliniyor. Nitekim, yapılan anketlerde, Suriyeli sığınmacıların %41'i geri dönmeyeceğim diyor. Görünen o ki, çok yakında bir de Suriye kökenli önemli nüfusa sahip olacağız.

Tarih boyunca Türk topraklarına sığınanlarla ilgili bir müze kurulması projesine gelince;

Mensup olduğu ülkelerin kimi zaman siyasi liderleri, ulusal kahramanları, komutanları, akademisyenleri, edebiyatçıları, sanatkarları vb, kimi zaman ise masum, yoksul vatandaşları olarak çok iyi tanınan bu insanların Türkiye'de gördükleri istisnai hüsnü kabulün teşhir edileceği ve dünyada bir benzeri olmayan böyle bir müzenin İstanbul'a değer katacağı görüştüğümüz herkes tarafından kabul ediliyor. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin geçmişteki yöneticileri de bu gerçeği gördüler, ancak harekete geçmeye öncelik veremediler. İstanbul'un yeni yöneticilerinin, gerekli açıklamalarda bulunma fırsatı bulduğumuzda, çok daha olumlu karşılayıp desteklerini esirgemeyecekleri inancındayız.

Ender Arat, 2019

SUNUŞ

“Türklerin -özellikle mazlumlara karşı- geleneksel konukseverliği, Avrupa merkezli Batı’da pek iyi bilinmez.”¹

Arnold Reisman

Macarların, Türkler ve Finler gibi, Avrupa’nın Orta Asya kökenli bir milleti olduğu hemen herkes tarafından biliniyor. Bu kadar geniş bir biçimde bilinmeyen ise, tarih boyunca bağımsızlık mücadelesine girişip başaramayan Macar kahramanların canlarını kurtarmak ve mücadelelerine devam edebilmek düşüncesiyle kendilerine güvenli bir sığınma yeri olarak Osmanlı İmparatorluğu’nu seçmiş olmalarıdır. Budapeşte’de Büyükelçilik yaptığım 1998-2002 döneminde, çeşitli vesilelerle, bu hususu gözlemlene fırsatı buldum.

Macaristan Cumhurbaşkanı’na güven mektubumu sunduktan sonra, mutad olduğu üzere yapılan Kahramanlar Meydanı’na çelenk koyma töreninde, bağımsızlık mücadelesine girişen Macar kahramanların Türk topraklarına sığındıkları bir kez daha dikkatimi çekti. Meydanda heykelleri dikili 14 Macar kahramanının son üçü, yaklaşık yüzer yıllık ara ile Osmanlı İmparatorluğu tarafından siyasi mülteci olarak kabul edilen İmre Tökeli, II. Ferenc Rakoczi ve Kossuth Lajos’a aitti.

Macaristan’daki 4 yıllık görev sürem boyunca yaptığım araştırmalar sonucunda, başka Macar yetkililerin yanısıra, asırlardır birçok ülkenin sıkıntıya düşen mensuplarının da Türkler tarafından mülteci olarak kabul edildiğini gördüm.

Gerçekten, tarih boyunca değişik nedenlerle kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan çeşitli millet ve dinden yüz binlerce insan Osmanlı İmparatorluğu'na, daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınmışlardı. Kimileri ilk durak olarak, kimileri ise ömürlerinin sonuna kadar yaşamak için Türk topraklarını güvenli liman seçmişlerdi. Bizler bunun pek farkında değildik.

Türkler, asırlardır vatanlarını, evlerini barklarını terk etmek zorunda kalan binlerce çaresiz insanı ırk, dil, din farkı gözetmeksizin bağrılarına bastılar. Hayatları tehlikeye giren, şiddet, baskı ve eziyete maruz kalan, tehdit edilen, aşağılanan bu insanlara Türkler daima kucak açtılar. Tereddüt göstermediler, ayırımçı olmadılar, kısıtlı imkanlarına rağmen evlerini, ekmeklerini zor durumdaki bu insanlarla cömertçe paylaştılar.

Türk topraklarına sığınan bu insanlar, mensubu oldukları ülkelerin kimi zaman liderleri, ulusal kahramanları, komutanları, askerleri, kimi zaman bilim adamları, seçkinleri, çoğu zaman da mütevazı bireyleriydiler. Değişik milletlere ve kültürlere mensup bu sığınmacılar, Türklere itimat ettiler. Bir kısmı daha sonra memleketlerine geri dönebilme imkanı bulabildi. Diğer bir kısmı, başka ülkelere göç ettiler. Birçoğu ise Türk vatandaşı oldular, ömürlerinin sonuna kadar Türkiye'de kaldılar.

Türklere sığınan bu insanların bazıları, mensubu oldukları ülkelerde, tanınmış kişiler veya önemli görevlerde bulunmuş olmaları nedeniyle, gayet iyi biliniyordu. Diğerlerinden ise kendi milletleri de bihaberdi. Öteki ülkelerde ise bunları bilen çok nadirdi. Ülkemize gelince, genel bir bilgisizlik hakimdi. Bazılarının yaşadıkları kentlerde oturdukları evler müzeye dönüştürülmüş ise de, o kentte mukim vatandaşlarımızın dahi haklarında bildikleri, kulaktan duyma söylentilerden ileri gitmiyordu. Oysa zorda kalınca kurtuluşu Türklere sığınmakta bulan bu insanlarla ilgili bilgi, belge ve çeşitli malzemenin toplanarak bir müzede teşhir edilmesi, bu müzede konferanslar, seminerler, sempozyumlar, anma toplantıları düzenlenmesi, araştırmalar, yayınlar yapılması hem tarihimizde iftihar edeceğimiz olayların kamuoyuna duyurulmasına katkıda bulunacak, hem de Türk hoşgörüsünün tanıtılmasına yardımcı olacaktı. Dünyada çeşitli vesilelerle düzenlenen hoşgörü temalı, dil, din, ırk ayırmacılığına karşı toplantılar, bu konulardaki sergi, fuar gibi etkinliklere göndere geldiğimiz, engizisyondan kaçan Musevileri kabul ettiğimizi sergileyen malzemelere yeni, önemli ve çok boyutlu bir tanıtım unsuru kazandırılacaktı. Birçok ülkede Holocaust müzeleri açılmışken, Türkiye'de tarih boyunca

Türklerin çeşitli dil, din ve ırktan insanları nasıl bağrına bastığını ortaya koyacak bir müze kurulmuş olacaktır.

Macaristan'dan ayrıldıktan sonra, tarih boyunca Türk topraklarına sığınanların araştırılması, toplanacak bilgi, belge ve malzemenin kurulacak bir müzede teşhir edilmesi düşüncem daha da gelişti. Bu müze, sığınmacıların Türk ve yabancı kamuoyuna tanıtılmasının ötesinde, bu insanların - toplulukların kimliklerinin, ülkelerini terk etme nedenlerinin, Türk topraklarında yaşadıkları sürelerin, ikamet ettikleri şehirlerin, evlerin, yaptıkları faaliyetlerin, geride bıraktıkları eserlerin, Türkiye'den ayrılanların akıbetlerinin, haklarında yazılmış kitapların gün ışığına çıkartılması için tarihçileri ve araştırmacıları şüphesiz teşvik edecekti.

İki yıl süren Başbakanlık Dışişleri Başdanışmanlığı görevim sırasında bu müze düşüncemi Başbakanlık'taki mesai arkadaşlarıma, fırsatlar çıktıkça da zamanın Başbakan Yardımcısı Dışişleri Bakanımıza ve Cumhurbaşkanımıza danıştım. Hepsi desteklediler ve verdiğim örneklere değerli katkılarda bulundular.

Başbakanlık'taki yoğun mesaim nedeniyle bu fikrimi hayata geçirecek bir çalışma yapmama doğal olarak imkan bulamadım. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı'nda Ekonomik ve Kültür İşlerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı atanınca, öğle yemeği molalarını bu konu üzerinde çalışmaya ayırdım. Kültür ve Yurtdışı Tanıtma Genel Müdürlüğü'ndeki arkadaşlarım da bana yardımcı oldular. Büyükelçiliklerimize bir genelge göndererek, buldukları ülke vatandaşlarından Türklere sığınanlar hakkında bilgi ve belge derlemelerini istedik. Bir yıl gibi kısa bir süre içinde değerli ipuçlarına, bilgi ve belgelere ulaştık. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü Doç. Dr. Yusuf Sarınoy ve arkadaşları, çok önemli evrak sağladılar. Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. Musa Çadircı ve öğretim görevlileri, araştırmalarımıza katkılarda bulundular. Pof. Dr. İlber Ortaylı'yı Bakanlığımıza davet ederek görüştük, projemizi kendisine anlattık, görüşlerini sorduk. Prof. Ortaylı, bu konunun gerçekten ihmal edilmiş bir husus olduğunu, Yahudi, Macar, Polonyalı ve diğer bazı mültecilerle ilgili birçok anı ve anektodun anlatıldığını, bunlarla ilgili birçok yayın ve belgenin de bulunduğunu, ancak tümünün ayrıntıları ile ortaya çıkartılarak değerlendirilmesinin önem taşıdığını söyledi. Örnekler vererek değerli katkılarda bulundu. Bununla beraber, müze kurmanın zorluklarına dikkat çekti. Daha pratik ve rasyonel davranmamızı telkin etti.

Müze kurmanın, yoğun fiziki çalışmanın yanısıra önemli bir mali kaynak gerektireceği aşikâr. Üstelik yurt dışına tayin olmamın zamanı yaklaşmaktaydı. Hiç olmazsa kısa süre içinde bu düşüncemi somut olarak ortaya koyup araştırmacıları harekete geçirebilmek, daha da önemlisi konuyu gündemde tutabilmek amacıyla, öncelikle derlediğimiz bilgi ve belgeleri bir sergi düzenleyerek teşhir etmenin yararlı olacağına karar verdik. Sergi projesini hazırlayarak Başbakanlık Tanıtma Fonu'na sunduk ve finansman desteği sağladık. Başkatip Muteber Kılıç Koç ve Fatmagül Çevik, hazırladığım metinleri bilgisayara kaydettiler. Değerli arkadaşım Leyla Tepedelen, mükemmel İngilizcesiyle çevirileri yaptı. Fotoğraf sanatçısı İbrahim Demirel yönetimindeki Galeri Sanatçılarım, sergi ve katalog ile ilgili teknik çalışmaları gerçekleştirdi.

Hazırladığımız 60 panoluk “Türkiye’ye Güvendiler” sergisi ilk olarak 5 Eylül 2006 günü Dışişleri Bakanlığı Suna Ilıcak Sanat Galerisi’nde açıldı. O gün TBMM’de çıkan beklenmedik bir kriz nedeniyle Dışişleri Bakanımız, Müsteşarımız ve üst düzey yetkililerimiz maalesef serginin açılışına katılamadılar. Açılış konuşmasını yapmak bana kaldı. Ama amacımıza ulaştığımız. Basında geniş haberler yer aldı. Sergiyi gezen meslektaşlarımla ve yabancı büyükelçilerin intibaları çok olumlu ve teşvik edici oldu.

Sergi, daha sonra Selçuk Üniversitesi’nin girişimiyle Eskişehir’de açıldı. Serginin hazırlık döneminde Kültür İşleri Genel Müdürümüz Büyükelçi Şule Soysal müteakiben Estonya’ya büyükelçi atanınca, sergiyi 28 Şubat-19 Mart 2008 tarihleri arasında Tanin’de sergiledi. Estonya Milli Kütüphanesi’nde düzenlenen serginin açılışını Estonya Dışişleri Bakanı Urmas Peter ile Büyükelçimiz yaptı. Müteakiben sergi ABD’nin Memphis şehrinde, 5 -10 Mayıs 2008 tarihleri arasındaki “Memphis in May International Festivali”nde, National Civil Rights Museum’de teşhir edildi. Daha sonra, 28 Temmuz-1 Ağustos 2008 tarihleri arasında Chicago’da sergilendi. ABD dönüşünde Madrid’deki Avrupa Üniversitesi’nde düzenlediğimiz bir konferansı takiben tarafımdan açıldı. En önemlisi, 5-7 Nisan 2009 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen “Medeniyetler İttifakı I. Forumu” vesilesiyle konferans mahalli olan Çırağan Sarayı’nda Dışişleri Bakanımız Ali Babacan ve İspanya Dışişleri Bakanı Moratinos tarafından açıldı. Forumu müteakip, İstanbul Bilgi Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. Halil Güven, serginin 10-31 Mayıs 2009 tarihleri arasında üniversitede öğrencilere teşhir edilmesine önyak oldu.

2010 yılı başlarında Avusturya’daki İsrail Büyükelçiliği, serginin Viyana’da açılmasını ve katkıda bulunmayı önerdi. Daha sonra meydana gelen “Mavi

Marmara” olayı, bu talebin karşılanmasına imkan vermedi. Cumhurbaşkanımızın 2-4 Mayıs 2011 tarihlerinde Avusturya’ya yapacağı resmi ziyaret vesilesiyle serginin Viyana’da açılmasını Büyükelçimiz Ecvet Tezcan’ın ısrarla talep ettiğini biliyorum. “Türkiye’ye Güvendiler” sergisini hazırlamaya başladığımda, Dışişleri Bakanı olan Cumhurbaşkanımıza projemi arzetmiş ve desteğini almıştım. Ne yazık ki dar görüşlü birkaç meslektaşımın çekememezliği sonucu, serginin açılış töreni Cumhurbaşkanımızın Viyana ziyareti programından çıkartıldı. Bunun üzerine serginin açılışını yapma şerefi Macar Türkolog Prof.Dr. Görgy Hazai’ye nasip oldu. Müteakiben sergi Çek Cumhuriyeti’nde ve Macaristan’da açıldı. Dünyayı dolaşmayı sürdürüyor.

2007-2011 yılları arasındaki Madrid Büyükelçiliğim sırasında gerçekleştirdiğim araştırmalar sonucunda “Türkiye’ye Güvendiler” sergisine yeni panolar ekledim. Engizisyondan kaçan Musevilerin yanısıra Osmanlı’ya sığınan İspanya Müslümanları (Moroslar), 1936-39 İspanya İç Savaşı’nda Madrid Büyükelçiliğimize sığınan İspanyollar, Albert Einstein’ın Atatürk’e yazdığı mektup bunlardan birkaçı.

Çeşitli ülkelerde açılan sergiler, geniş çevrelerin dikkatini çekti. Birçok kamu ve özel sektör temsilcisi, müze kurulmasıyla ilgilendiklerini ifade ettiler. Ancak ciddi bir yaklaşım sergileyen olmadı.

Bu arada belgesel film çevirme teklifinde bulunanlar oldu. “Neden olmasın” dedim. Vaktiyle Dışişleri Bakanlığımızın girişimiyle BBC’ye yaptırılan, II. Dünya Savaşı sırasında soykırıma uğrayan Yahudilerin kurtarılmasına çaba harcayan ve hayatlarını tehlikeye atarak bu riskli girişimlerinde başarılı olan diplomatlarımızın maceralarını anlatan belgeseli anımsadım. “Desperate Hours” adlı bu belgeseli, daha sonra telif hakkı nedeniyle layikiyle kullanmadığımızı biliyordum. “Türkiye’ye Güvendiler” sergisinde yeralan kişilerin herbirinin başından geçenler birer roman veya film konusu olabilecek nitelikte. Yahudi Soykırımı ile ilgili yüzlerce roman ve film, meşhur Troçki filmi, Zülfi Livaneli’nin Mart 2011’de yayımladığı Serenad romanı, bunun en somut örnekleri. Özellikle Serenad romanını okumanızı tavsiye ederim. Bu romanda adı geçenlerin çoğunun gerçek kişiler olduğunu ve 2006’da açtığımız “Türkiye’ye Güvendiler” sergisinin dört, beş panosunda yer aldıklarını göreceksiniz. Bunlar gibi daha binlercesinin acı hayat hikayelerini ilerideki sayfalarda okuyacaksınız.

Çeşitli milletten Türk topraklarına sığınanlar hakkında 13 bölümlük belgesel film çevirmeyi öneren bir yapımcı, 50 dolayında televizyon şirketin-

den bu belgeseli yayımlama vaadi aldıklarını ileri sürdü. Finansman katkısı sağlamak için bir proje hazırlayıp Başbakanlık Tanıtma Fonu'na sunmasına memnuniyetle yardımcı oldum. Önemli bir mali kaynak gerektiren bu proje için maalesef yeterli sponsor sağlanamadı.

Müze konusunu hangi üst düzey yetkilimize açtıysam, ciddi bir ilgiyle karşıladıklarını gördüm. Başlangıçtaki düşüncem, bu müzenin Ankara'da kurulması, muhakkak tarih ve güzel sanatlar fakültelerine sahip bir üniversitemiz ile bağlantısının olması yönündeydi. Müze Ankara'da kurulursa başkentimize yeni bir kültürel eser kazandırılmış olacak, turistler için ilginç bir ziyaret mekanı yaratılacak, daha önemlisi, yabancı büyükelçiliklerin Ankara'da bulunması nedeniyle mültecilerin mensubu olduğu ülkelerin kolaylıkla dikkatlerinin çekilmesi sağlanacak ve düzenlenecek konferans, seminer, sempozyum gibi etkinliklere bu ülkelerin katkılarda bulunmaları mümkün olacak görüşündeydim. Zamanla bu müzenin İstanbul'da kurulmasının amaca çok daha fazla hizmet edeceği kanaatine vardım. Görüşümün değişmesinde, danıştığım çoğu İstanbul milletvekili dostlarımla haklı uyarılarının etkisi olduğunu itiraf etmeliyim. Napolyon Bonaparte, "Dünya bir tek ülke olsaydı başkenti İstanbul olurdu" dememiş miydi? Keza Alfonso de Lamartin'in "Eğer dünyaya tek bir bakış hakkınız varsa, İstanbul'a göz atın" dediğini hatırlayalım. Üstelik sığınmacıların büyük çoğunluğu kendilerini İstanbul'a atarak kurtulmuşlardı. İstanbul'un Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney arasında, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü oluşturması, gerek yerli gerek yabancı turistler için çekici bir metropol olması, giderek Avrupa'nın kültür merkezi niteliğini kazanması ve müzeye sürekli katkılarda bulunabilecek üniversitele-
rimizin İstanbul'da yoğunlaşmış olması, kararımı değiştirmeme yolaçtı.

Müze kurulmasına gösterilen ilgi gerçekten samimi ve ziyadesiyle önemli olmakla birlikte maalesef ciddi olarak harekete geçmeye gönüllü olan çıkmadı. Ben ümidimi hiç yitirmedim. Nasıl olsa bir gün bu müzenin kurulacağı inancıyla araştırmalarımı aralıksız sürdürdüm. Ancak zaman hızla akıp gidiyor. Artık emekli de olduğuma göre, sergiden daha somut bir şeyler ortaya koymanın vakti geldi, geçiyor diye düşündüm.

İşte bu nedendir ki, sergi çeşitli ülkeleri dolaşa dursun, müze hedefine bir adım daha yaklaşabilmek için, derlediğim bilgi ve belgeleri yayımlamaya karar verdim. Böylece konunun önemini daha geniş çevrelerce kavranabileceğine, dolayısıyla müze projesi için etkin destek sağlayacak gönüllülerin

ortaya çıkabileceğine inanıyorum. En azından derlediklerimi geniş kitlelerle paylaşmış olacağım.

Bu kitabı yazmamı telkin eden ve beni cesaretlendiren Büyükelçi (e) Bilal Şimşir'e, çok yararlı uyarılarda bulunan Pof. Dr. İlber Ortaylı'ya, arşiv kaynaklarından yararlanmamı sağlayan Başbakanlık Devlet Arşivi Genel Müdürü Doç. Dr. Yusuf Sarınoy ve arkadaşlarına, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı Prof.Dr. Musa Çadircı ve öğretim görevlilerine, Alman sığınmacı profesörlerle ilgili "Ayyıldız Altında Sürgün" kitabından sınırsız alıntı yapmama izin veren dostum Prof. Dr. Faruk Şen'e, keza İş Bankası Yayınları Genel Müdürü Ahmet Salcan'a, çeşitli bilgi ve belgelerin derlenmesine katkıda bulunan değerli meslekdaşlarıma, sohbetlerimizde önemli katkılarda bulunan dostlarıma ve çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

“Türk topraklarında ona ‘Kraliçe’ diyorlardı, Macaristan’da “fejedelemasszony”, Prenses. Fransa kralı XIV. Louis, onu “Avrupa’nın en cesur kadını” olarak takdir etmişti. Hırvatistan’da Ozaly (bugün Ozalj) kalesinde ona Kontes diye hitap ediyorlardı.⁷

Macaristan’da tüm öğrenciler, İlona Zrinyi ile küçük yaşlarında tanışır ve onun kahramanlıklarını dinleyerek büyürler. Her Macar kadınının Zrinyi gibi cesur ve kahraman olmak istediği söylenir.

İlona Zrinyi, ilk acıyı babası Peter Zrinyi’nin Habsburg tarafından ihanetle suçlanıp öldürülmesiyle yaşadı. İlk evliliğini I. Ferenc Rakoczi ile yaptı. Bu evlilikten, daha sonra kendisi ve oğlu, ikinci evliliğini yaptığı 1680 Ayaklanmaları’nın lideri İmre Thököly gibi Macaristan’ın bağımsızlığı için mücadeleye girişen ve başaramayınca Osmanlı’ya sığınan II. Ferenc Rakoczi dünyaya geldi. İlona , İmre Thököly ile 1682’de evlendiğinde, oğlu Rakoczy iki yaşındaydı. Thököly başarısızlığa uğrayıp Osmanlı İmparatorluğu’na sığındığında İlona Zrinyi ailesinin kalesi Munkacs’ta kalarak, iki yıldan fazla, Osmanlı ordularının da desteğiyle kaleyi Avusturyalılara karşı savundu. Sonraları padişaha yazdığı mektupta “Munkacs kalesini bir paşa gibi korudum” diyor-



İlona Zrinyi

du. 1688’de kaleyi teslim etmek zorunda kaldı ve onu oğlundan ayırarak Viyana’ya götürdüler. 1691’de Thököly, Zernyest Muhaberesi’nde esir aldığı General Donat Heissler ile İlona Zrinyi’yi mübadele ederek kurtardı ve o zaman İlona eşiyile beraber Osmanlı’ya sığındı. İzmit’e, Çiçek Çayırı’na geldiler ve aynı kaderi paylaştılar.

“Türkler Thököly’e, genelde Erdel Beyleri’ni niteledikleri gibi ‘Kral’ diyorlardı. Prenses’e ise ‘Kraliçe Hanım’ diye hitap ediyorlardı... Prenses, Sultan’ın verdiği beş kese paranın bir kısmıyla, kentten yayan iki saat uzakta bir çiftlik satın aldı. Bu-

rada, eşliğindekiler ve giderek azalan maiyet üyeleri de kendileri için evler kurdular. Hayat ucuzdu, Babiâli'nin bakım harcamaları onlara paşalar gibi refah sağlıyordu.(...) Thököly'nin hastalığı gittikçe arttı, artık ayağa kalkamaz hale geldi.(...) Prenses ise -Protestan Papaz Montraye'nin yazdığı gibicesaretini koruyor ve kocasına da cesaret veriyordu”⁸

20 Ocak 1703'de İlonna yatağa düştü. Oysa kısa bir süre önce oğlu II. Rakoczi'nin Wiener Neustadt'daki hapisshaneden kaçtığı haberini almış ve çok sevinmiş, yeni haberler beklemeye başlamıştı. Ne yazık ki, sadık hizmetkari ve sekreteri Janos Komaromi'nin ifadesiyle “ölüm, Çiçekli Çayır'dan en asil çiçeği koparıp götürdü.”

Mezarının başındaki mermer taşta şunu yazdılar: “Burada, kahramanlıklarından sonra, sağlam karakterli, cinsinin ve yüzyılın övündüğü, Zrinyi ve Frangepan soylarının son incisi, Hükümdar Thököly ve Rakoczi'nin takdire şayan eşi, Hırvatlar, Erdelliler, Macarlar ve Sekelliler arasında yaptıklarıyla bütün dünyada ün salan İlonna Zrinyi yatıyor. Kaderin darbelerine manen kuvvetle dayandı, iyilikte büyük bir insandı, talihsizlikte daha da büyük. İzmit Körfezi yakınında Çiçekli Çayır'daki çiftliğinde, ömrünün altmışıncı senesinde, 1703 yılı 18 Şubatı'nda hayata gözlerini yumdu..”

Fransa büyükelçisi Charles de Ferriol, Marki d'Argental, İlonna Zyrinyi'nin cenazesinin İstanbul'a getirilip defnedilmesini Paris'e şöyle rapor ediyor: “Prenses Tekely, Nicomedia'da (İzmit) hayata gözlerini yumdu, (...) naaşı dün Galata'ya getirildi, (...) Sokaklar ve pencereler tıklım tıklım halkla dolup taşıyordu... Kiliseye zar zor sığabildik... Duvarlarda Macaristan, Erdel Prenslığı ve Prenses Ailesi'nin armaları asılıydı. Bu son saygı ifadesiyle, Zrinyi Hanedanı'nın son üyesi olmakla beraber, doğumundan ziyade iffetiyle ve merhametli iç dünyasıyla ayrıcalık kazanmış bir prensesin hatırası önünde saygıyla eğildik.”

İlonna, Galata'da, bugünkü Sen Benoit Lisesi'nin içindeki şapele defnedildi. 1906'da İlonna'nın kemikleri, aynı yerdeki oğlu II. Rakoczi'nin kemikleriyle birlikte Bağımsız Macaristan'a götürüldü, Kassa (bugün Slovakya'da Kezmarok) Kilisesi'nde defnedildi.

“İlonna Zrinyi'nin yaşamını romanlar, okulların, kütüphanelerin adları koruyor. Budapeşte'de, Vaja'da ve Munkacs'da heykelleri, büstleri önünde yeni kuşaklar saygıyla eğiliyor. İzmit'teki Çiçekli Çayır ise 21. yüzyıl Avrupası'nın rüyasını, kültürlere ve milli tarihlere karşılıklı saygı gösterilmesini kanıtlıyor.”⁹

DİZİN

MACARLAR

- 1705'de Thököly'nin maiyetindekiler, 33.
1956 Ayaklanması sonrası Türkiye'ye sığınan Macarlar, 86.
- II. Dünya Savaşı öncesinde Alman bilimadamları ile birlikte Türkiye'ye sığınan Macarlar, 70.
- II. Dünya Savaşı sırasında Budapeşte'deki Türkiye Büyükelçiliği'ne sığınan Macarlar, 73.
- XIX. Yüzyıl Macar Mültecileri, 45.
XVIII. Yüzyıl Macar Mültecileri, 35.
- Andrassy, Gyula (Kont), 52.
Balogh, Janos, 52.
Bangya, Janos, 53.
Bercsenyi, Miklos (Kont), 42-45.
Berzenczey, Laszlo, 53.
Csaky, Mihaly (Kont), 43, 44.
Eberhardt, Karoly, 54.
Egressy, Gabor, 54.
Esterhazy, Antal (Kont), 44.
Fiala, Janos (Reşit Ağa), 54.
Fritsch, Gusztav Adolf (İskender Bey), 55.
Guyon, Richard (Hurşit Paşa), 55, 56, 60, 61, 64.
Halasi-Khun (Prof.), 72.
Kallay, Miklos, 73-76, 82-86.
Kelemen, Mikes, 34, 38-43.
Kmety, György (İsmail Paşa), 47, 56-58, 64.
Kohlman (Kolliman), Josef (Feyzullah Paşa), 57, 59.
Komaromi, Szantolu Janos, 32-34.
Kossuth Dönemi, 45.
Kuruc Dönemi, 35.
Lajos, Kossuth, 19, 27, 38, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 57, 59, 60, 61, 63, 67, 79, 95, 111, 125.
Lang, Jacob Ambrus (Dr.), 44.
Lörödy, Ede (Eduard Ödön) (Yarbay Nuri Efendi), 59.
Papai, Janos, 45.
Papay, Gaspar, 34.
Peterfi, Tibor, 70.
Rakoczi, György, 39.
Rakoczi, II. Ferenc, 19, 27, 31, 34, 35, 38-40, 43-45.
Rakoczi, Jozsef, 39, 44, 45.
Schneider, Antal (Doktor Hüseyin Efendi), 60.
Schwartz, Andreas Bertolan, 72.
Schwartz, Philipp, 70, 71, 163, 164, 165, 209, 212, 236.
Spleny, Lanos (Baron), 60.
Stein, Maximilian (Baron) (Ferhad Paşa), 61.
Szilagyi, Daniel, 62.
Szöllösy Nagy, Ferenc, 63.
Szöllösy, Zsigmond, 34.
Thököly, İmre, 27-35, 41, 43, 44.
Tköry, Lajos (Selim Ağa), 63.
Wepler, August Ludwig (Tevfik Bey), 64.
Zrinyi, İlona, 28-33, 35, 37, 53, 54.

TÜRKLERİN İXX. VE XX. YÜZYILLARDA İŞGAL ALTINDAKİ POLONYALILARA UZATTIĞI YARDIM ELİ

- Abdülkerim Paşa, 94, 102.
 Bartmanski, Tomasz, 94.
 Bem, Jozef Zachariasz (Murat Paşa), 60, 61, 64, 95-97.
 Berwinski, Ryszard, 98.
 Bilinsky, Alfred (Ahmet Rüstem Paşa), 102, 103.
 Biskupski, Adolf, 105.
 Boguslawski, 106.
 Bojanowski, Roman, 105.
 Bojanowski, Wincenty, 106.
 Bonkovski, Piotr (Bonkovski Bey), 106.
 Borowicz, Ludwik, 107.
 Borzecki, Konstantin (Mustafa Celaleddin Paşa), 98, 99, 101, 117.
 Breanski, Feliks Klemens (Şahin Paşa), 105.
 Brzozowski, Karol (Kara Avcı, Kara Memet), 106, 125.
 Bystrzonowski, Ludwik (Arslan Paşa), 107.
 Chlebowski, Stnislaw Poray, 107.
 Chrzanowski, Wojciech (General), 107, 108.
 Cieszkowski, August, 107.
 Czajkowski, Adam, 110, 117, 130, 131.
 Czajkowski, Władysław (Muzaffer Paşa), 110.
 Czarniecki, A., 108.
 Czartoryski, Władysław (Prens), 108, 111, 113, 114, 129-131.
 Czykowski, Michał (Mehmet Sadık Paşa), 108, 109, 131.
 Czetwertynski (Prens), 110.
 Dembiski, Henri, 48, 111.
 Dobrowolski, Adam (Dr.), 111.
 Dobrowolski, J.E., 109.
 Dobrudzki, 111.
 Drozdowski, Stanisław, 111, 112.
 Englert, Władysław, 112.
 Fredro, Jan Aleksander, 112.
 Freund (Mehmet Hamdi Paşa), 109.
 Gerlicz, 112.
 Gordon, Kazimierz, 112.
 Goscimski, Jan (Tufan Bey), 113.
 Grabowski, Stanisław, 113.
 Gutowski, Rudolf (Dr.), 113.
 Hozzowski, A., 113.
 Ilnicki (Dr.), 114.
 İlinski, Antoni Aleksander (İskender Paşa), 109, 113, 121.
 Jablonowski, Władysław (Dr.), 114.
 Jagmin, Jozef, 115.
 Jakubowski (Yakup Ağa), 115.
 Jankowski, J. (İbrahim Bey), 115.
 Jaraczewski, W., 115.
 Jordan, Władysław, 115.
 Jordan, Zygmunt, 116.
 Kaczanowski, Karol (Papaz), 116.
 Kaneli, 116.
 Karlinski, J. (Dr.), 116.
 Koscielski, Władysław (Sefer Paşa), 114.
 Kossak, Władysław, 116, 293, 295.
 Kossilowski, İldefons, 116, 117.
 Kowalewski, Kowalenk, 117.
 Kozłowski, Włodzimierz (Dr.), 117.
 Kuczowski, 117.
 Kwasnicki, August (Dr.), 117.
 Lanckoronski-Pracki, Stefan (Murat Bey), 117.
 Lange, Edward, 117.
 Langiewicz, Marian (Langi Bey), 118.
 Laniewicz, Marian, 118.
 Lapinski, Teofil (Tevfik Bey), 118.
 Laski, Aleksander (Mehmet Bey), 118.
 Lisikiewicz (Daniş Bey), 118.
 Lochhman, E., 119.
 Luboradzki (Mehmet Hilmi Bey), 119.
 Mickiewicz, Adam, 119.
 Milkowski, Zygmunt (Teodor Tomas Jez), 113, 120, 121.
 Miziewicz, 120.
 Młodecki, Jan Nepomucen, 120.
 Ordon, Julian Konstanty, 113.

- Orzechowski-Oksza, Tadeusz (Dr.), 123.
 Ostoja-Chodylski, Maurycy Michal, 123.
 Pieniasek, Wladyslaw (Dr.), 120.
 Piotrowski, Baltazar (Murat Bey), 120.
 Poninski, Wladyslaw, 120.
 Prorok (Ahmet Hadi), 120.
 Pruski (Laharin Bey), 121.
 Przewlocki, Walerian, 121.
 Pulawski (Ahmet Bey), 121.
 Purzycki, Josef, 121.
 Rahoza, Benedykt, 121.
 Rajski, 121.
 Rawcki, Wincenty, 122.
 Rayski, Ludomil, 122.
 Rayski, Teodor, 122.
 Romer Merczynski, Jaroslaw, 123.
 Sas, Ludwik Monastryski, 123.
 Slubicki, Wincenty, 123.
 Sokolnicki, Michal, 124.
 Sokulski, Franciszek, 124.
 Suchodolski, Piotr, 125.
 Szoldrski, W., 125.
 Szpaczek, Ludwik (Dr.), 125.
 Szulc, August (Yusuf Ağa), 125.
 Tabaczynski, 125.
 Towarnicki, Wladyslaw, 125.
 Unrug, W., 126.
 Wernicki, J., 126.
 Wieruski, Antoni, 126.
 Wierzybicki, Tomasz, 126.
 Wojcik (Mustafa Bey), 127.
 Wolski (Rüstem Bey), 126.
 Woronicz, Janusz, 126.
 Wysocki, Jozef, 125.
 Zaborski, 127.
 Zamoyski, Wladyslaw, 105, 107, 108, 111, 113,
 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 126, 127.
 Zarzycki, Dionizy (Osman Bey), 127.
 Zebrowski (Dr.), 127.
 Zima, Franciszek, 127.
 Zimmerman, Artur (Artur Bey), 128.
 Zwierzchowski, Aleksander (İskender Bey), 121.

ADAMPOL-POLONEZKÖY

Adampol, 94, 129, 130, 131, 132.

İSVEÇ KRALI XII. KARL-DEMİRBAŞ ŞARL

XII. Karl-Demirbaş, 133.

MUSEVİLER

- 222 Transport Olayı, 152.
 400. Yıldönümünde Padişah'a Gönderilen Di-
 lekçe, 141.
 500. Yıl Vakfı ve Türk Musevileri Müzesi, 155.
 II. Dünya Savaşı Sırasında Musevilere Yardım
 Eden Türk Diplomatlar, 158.
 Mesilla Hadaşa Çiftliği, 142, 143.
 Roncalli, Angelo Guiseppe (Papa XXIII. John),
 154.
 Türkiye'nin Nazi Zulmünden Kaçan Yahudilere
 Kucak Açması ve Struma Olayı, 143.

ALMANLAR

- Almanya'da Hitler'in İktidara Gelişi ve Nazi Uygulamaları, 162.
- Almanya'yı ilk Terk edenler: Bilim Adamları, 163.
- Amar, Licco, 172, 204, 239.
- Anstock, Heinz, 172.
- Arndt, Fritz, 173, 174, 220.
- Aster, Ernst Von, 174.
- Auerbach, Erich, 174, 175, 192.
- Baade, Fritz, 175, 176, 218.
- Belling, Rudolf, 176, 177, 178, 259.
- Bodenheimer, Frederick Simon, 180.
- Bosch, Clemens Emile, 180, 181.
- Bossert, Theodor Helmuth, 181.
- Braun, Hugo, 181.
- Brauner, Leo, 182, 200, 229, 247.
- Breusch, Friedrich, 182.
- Bruck, Erika (Dr.), 183, 146.
- Bueding, Ernst, 183.
- Calvi, Peter, 184, 256.
- Caspari, Ernst Wolfgang, 184, 185.
- Dember, Harry, 185, 255.
- Dessauer, Friedrich, 185, 186, 219, 249, 251, 254, 272.
- Eberhard, Wolfram, 186, 187.
- Ebert, Carl, 187, 188.
- Eckstein, Albert, 167, 188, 189, 216, 260.
- Eckstein-Schlossman, Erna, 189.
- Einstein'in Türk Hükümetine Gönderdiği Mektup, 171.
- Erich, Alfred Frank, 174, 190, 191, 210, 247, 249, 269.
- Fruendlich, Erwin Findlay, 191.
- Fuchs, Traugott, 181, 192, 193, 256.
- Gerngross, Otto, 194.
- Glaisberg, Wolfgang, 194, 195.
- Gottschalk, Walter, 195.
- Göçmen Profesörler ve Çalışma Alanları, 172.
- Güterbock, Hans Gustav, 196, 197, 198, 201, 216.
- Haurowitz, Felix, 198, 199.
- Heckmann, Karl, 199.
- Heilbronn, Alfred, 182, 199, 200, 201, 229, 247.
- Hellmann, Karl, 197, 201.
- Heyd-Burkart, Rosemarie, 175, 176.
- Hindemith, Paul, 204, 205, 234, 254.
- Hirsch, Ernst Edward, 142, 164, 201, 202, 203, 204, 241, 259.
- Hirsch, Julius, 203, 204
- Hoffmann, Susanne, 205, 206, 253.
- Honig, Richard, 205, 206.
- Igersheimer, Joseph, 205, 206, 207, 218, 253.
- Isaac, Alfred, 185, 207, 208, 227.
- Kantorowicz, Alfred, 208, 209, 210, 211.
- Kessler, Gerhard, 1164, 211, 212, 213, 227.
- Klein, Maxve, 214.
- Klein, Steffi, 214.
- Kosswig, Kurt, 169, 190, 214, 215, 229.
- Kranz, Walter, 215.
- Kraus, Fritz, 215, 268.
- Ladewig, Peter, 215.
- Landsberger, Benno, 189, 196, 197, 198, 215, 216, 268.
- Laquer, August, 217.
- Laqueur, Kurt, 176, 217.
- Lichtenberger, Bernhard, 218.
- Liepmann, Wilhelm, 218, 219.
- Lindenbaum, Grete, 219.
- Lion, Kurt, 219.
- Lipschitz, Werner, 220.
- Loewe, Lotte, 73, 220, 221.
- Loewenthal, Ewald, 221.
- Loewenthal, Karl, 221.
- Louis, Herbert, 31, 36, 55, 221.
- Marchand, Hans, 221, 222.
- Marchionini, Alfred, 222-224.
- Martiny, Günter, 224.
- Melchior, Eduard Otto, 224, 225.
- Melzig, Hubert, 225.
- Menges, Karl Heinrich, 225, 226.
- Meyer, Max, 226, 227.
- Moller, Clemens, 227.
- Neumark, Fritz, 72, 165, 172, 202, 207, 212, 213, 218, 227, 228, 229, 243, 262, 263, 284.
- Neville, Andre, 229.
- Nissen, Rudolf, 165, 218, 221, 229, 230.
- Oberndorfer, Siegfried, 230-232.
- Oelsner, Gustaf, 232.
- Ottenstein, Berta, 232.
- Pfannenstiel, Max, 233.
- Praetorius, Ernst (Dr.), 234, 235.

- Prager, Wilhelm, 234, 265.
 Pulewka, Paul, 235, 236.
 Reichenbach, Hans, 174, 209, 236.
 Reuter, Ernst, 164, 175, 176, 202, 224, 236, 237, 238, 240.
 Ritter, Hellmut, 192, 239, 273.
 Rohte, Georg, 239, 240.
 Ropke, Wilhelm, 241.
 Rosenbaum, Harry, 240.
 Rosenberg, Hans, 240, 241.
 Royds, Thomas, 241.
 Ruben, Walter, 242, 243.
 Rüstow, Alexander, 164, 227, 243, 244.
 Schlösinger, Walter, 245.
 Schnee, Ludwig, 244.
 Schocken, Wolfgang, 245.
 Schönfeld, Friedrich, 246.
 Schüncking, Alfred, 245.
 Schütte, Wilhelm, 245, 256, 270, 271, 272.
 Silberknof, F. Ernet, 246.
 Spitzer, Leo, 174, 183, 192, 221, 246.
 Steinitz, Kurt, 183, 246, 247.
 Stephan, Walter, 182, 200, 247.
 Steuerwald, Karl, 247, 248.
 Taut, Bruno, 164, 245, 248, 249, 251.
 Uhlmann, Erich, 249.
 Von Hippel, Arthur R., 249
 Von Mises, Richard Edler, 249, 250.
 Vorhoelzer, Robert, 251.
 Wagner, Martin, 248, 251, 274.
 Weisglass, Carl, 251.
 Wilbrandt, Hans, 252.
 Winkler, Adolf, 252.
 Winter, Egon, 253.
 Winterstein, Hans, 205, 253.
 Wolodkewisch, Nikolaus, 254.
 Zirkin, David, 254.
 Zuckmayer, Eduard K., 254, 255.

AVUSTURYALILAR

- Dobretsberger, Joseph, 227, 262, 263.
 Doppler, Franz, 263, 264.
 Eichholzer, Herbert, 264, 271.
 Geiringer, Hilda, 250, 264, 265.
 Gross, Philipp, 266
 Holzmeister, Clemens, 262, 264, 266, 267, 268.
 Kotzi, de Karlo, 275.
 Kraus, Fritz, 215, 268.
 Peters, Wilhelm, 174, 268, 269.
 Reiningger, Walter, 269, 270.
 Schutte-Lihotzky, Margarete, 270.
 Sgalitzer, Max, 269, 272.
 Stummvoll, Joseph (Dr.), 273.
 Tietze, Andreas, 273, 274.
 Wagner, Martin, 248, 251, 274.

FRANSIZLAR

- II. Dünya Savaşı'nda İskenderun'a sığınan Fransız Savaş Gemileri, 277.
 Bonneval, de Comte, 276.
 Leopold Levy, 277.

İTALYAN

- Ricci, Umberto, 284, 285.

RUSLAR

- Abramoviç, Bunatyan Mentor, (Prof.), 324.
 Agnitsev, Nikolay, 329.
 Aleksandroviç, Yakov, 302, 325.
 Andriyanov, İvan, 325.
 Arzumanova, Lydia Krassa, 313, 331, 332.
 Averçenko, Arkadiy Timofeyeviç, 330.
 Baydak, İrina, 335.
 Bejanoviç, Anguladze Georgi (General), 324.
 Beyaz Rus Balerinler, 331.
 Beyaz Ruslar, 296, 298, 304, 305, 307, 308, 310, 311, 313, 332, 334, 335, 342.
 Beyaz Rusların İstanbul'da sosyal ve kültürel hayata etkileri, 310.
 Birinci Dalga Mülteci Akını, 397.
 Çebişev, Nikolay Nikolayeviç, 330.
 Çekova, Olga, 326.
 Çelişev, Pavel, 330.
 Davidoviç, Yuzefoviç Yakov (General), 324, 341, 342.
 Deleon, Jak (Prof. Dr.), 334, 335.
 Deleon, Natasha Khomiakova, 334.
 Don Kossakları (Nekrasov Kossakları), 292, 293.
 Eduardoviç, Berhman Nikolay (General), 324.
 Holyavkin, Alexandre, 327.
 Holyavkin, Valentin, 327.
 İkinci Dalga Mülteci Akını, 300.
 İvanoviç, Amilahvari Givi (General), 324.
 İvanoviç, Averyanov Pyotr (General), 323.
 Jorj, Baba, 318.
 Kalmikof, Nikola (Naci Kalmukoğlu), 314.
 Kanzler, Jules, 330, 331.
 Karpovitch, George (Karpıç), 316, 317.
 Kirpichev, Gheorghi (Boksör Kirpit), 327.
 Konstantinoviç, Abatsiyev Dmitri (General), 323.
 Krasosvsky Ailesi, 337.
 Kutepov, Pavloviç Alexandr (General), 324.
 Malakanlar, 297.
 Mitrofanoviç, Bolhovitnikov Leonid (General), 324.
 Mozhukhin, İvan, 324.
 Nikolayeviç, Pyotr (General), 302, 323, 329, 330.
 P.A.E. Fukaraperver Derneği, 337, 338.
 Plevitskaya, Nadejna Vasilyevna, 329.
 Robert Kolej'de Beyaz Ruslar, 335.
 Rottenberg, Michel (Erol Güney), 318-321.
 Rus Şöforler Kulübü, 328.
 Sarkisoviç, Garabet (Hekim Ağacanyan), 324.
 Senkopopovsky, Leonid, 335.
 Shuvaloff Ailesi, 337.
 Slaşov, Yakov Aleksandroviç, 325.
 Slita, Prokofy Evstafiyevich, 337.
 Smirnoff, Vladimir Petroviç, 328.
 Stalin, Josef (İosif Vissariyonoviç Çuğuşvili), 86, 88, 89, 340, 341, 342, 343, 344, 347, 357.
 Şile Olayı, 301.
 Tamiroff, Akim, 326.
 Taskin, Barones Valentine, 330, 332, 333, 334.
 Timçenko, Nikolai Gheorghievich, 336, 337.
 Timofeyeviç, Arkadiy, 330.
 Triosu, Krioukovsky, 332.
 Troçki, Leon Davidoviç Bronstein), 23, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347.
 Üçüncü Dalga Mülteci Akını, 302.
 Vasilyevna, Nedeja, 329.
 Vertinski, Aleksandr Nikolayeviç, 304, 329.
 Vrangal, Pyotr Nikolayeviç (General), 302, 303, 304, 305, 309, 323, 324, 325, 327, 342.
 Zaporoyje Kosakları, 296.

ARNAVUTLAR

- Arnavut Abdurahman Abdi Paşa, 350.
 Şemsettin Sami, 351, 352.
 Tepedelenli Ali Paşa, 352.
 İbrahim Temo, 352.
 Zigoris, Luca, 353.

ÇERKESLER

Şeyh Şamil, 365, 366,

ROMEN MÜLTECİLER

Miclesco, Jean, 370.

GÜRCÜLER

Saakadze, Giorgi, 377.

I. Teimuraz, 377.

II. Solomon (İmereti Kralı), 378.

Kraliçe Sopio, 378.

AZERİLER

Resulzade, Mehmet Emin, 379, 380.

HİNDİSTAN

Mirza, Baysungur, 118, 383.

İRANLILAR

Ahmed Han, 384.

Hacı Hüdaverdi Ağa, 385.

Humeyni Rejiminden Kaçan İranlılar, 388.

İmam Humeyni, 386, 387.

Mehmed Han (Horasan Hükümdarı), 384.

Melik Mansur, 386.

Mülküm Han, 385.

Selmas Ahalisi, 386

Seyid Cemalettin Muhammed Afgani, 385.

SUUDİ ARABİSTAN

Abdulaziz İbnu'r-Reşit'in küçük oğlu Suud, 390.

AFGANİSTAN BÖLGESİNDEN GELENLER

- Alim Han (Osman Hoca, Osman Kocaođlu), 392.
Antakya'nın Ovakent beldesine yerleştirilen Özbekler, 401.
Ceylanpınar'a yerleşen Özbek asıllı Afgan göçmenler, 398.
- Gaziantep'te yaşayan Afgan Türkleri, 400.
Mahmud Tarzi, 394.
Mehmet Azim Han, 393.
Rahman Kul Han ile gelen Kırgızlar, 399.
Sovyet işgali sonucu gelen Afganlar, 394.

CEZAYİRLİLER

- Cezayirli Mehmet Efendi, 404.
- Emir Abdulkadir, 402, 403.

TUNUSLULAR

- Ali Bin Halife, 405.
- Hüseyin Bin Mus-i, 405.

BOŞNAKLAR

- 1879-1912 Göçü, 407.
- Soykırım Sonucu Türkiye'ye Sığınanlar, 411.

HIRİSTİYAN TOPLULUKLAR VE SIRPLAR

- Rakoci, Frayo, 416.
Tito, Josip Broz, 415.
- Zrinski, Velena, 416.

YUNANLILAR

- Pangalos, 419, 420.

SURİYE'DEN KAÇANLAR

- Arap Baharı, 427, 429.
Arap Baharı'nın Suriye'ye yansıması, 429.
- Jolie, Angelina, 431, 432.
Türkiye kapılarını ardına kadar açıyor, 430.